

مدل ساختاری وابستگی به اینترنت بر اساس انسجام خانواده از طریق نقش میانجی حل مسئله اجتماعی در نوجوانان

Structural Model of Internet Addiction Based on Family Cohesion through the Mediating Role of Social Problem-Solving in Adolescents

Ferdows Ferdows Panah

M.A. Student in General Psychology, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

Saeed Bakhtiarpour *

Assistant Professor, Department of Psychology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.
saeedb81@yahoo.com

فردوس فردوس پناه

دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، گروه روانشناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

سعید بختیارپور (نویسنده مسئول)

استادیار گروه روانشناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

Abstract

This study aimed to examine the structural model of Internet addiction based on family cohesion through the mediating role of social problem-solving among adolescents in Ahvaz City. The research design was descriptive-correlational, specifically using path analysis. The statistical population included all male and female high school students (second level) in Ahvaz during the 2024–2025 academic year. Using a multistage cluster sampling method, a sample of 270 students was selected to participate in the study. The research instruments included the Internet Addiction Test (IAT; Young, 1998), the Family Cohesion Questionnaire (FCQ; Samani, 2002), and the Problem-Solving Inventory (PSI; Heppner, 1988). Data were analyzed using the path analysis method. The results indicated a good model fit. Findings showed a significant negative correlation between family cohesion and social problem-solving with Internet addiction ($p < .01$). Furthermore, family cohesion indirectly predicted Internet addiction through the mediating role of social problem-solving ($p < .001$). These results suggest that family cohesion, by enhancing social problem-solving skills, can help reduce adolescents' dependence on the Internet. The findings highlight the importance of family-based interventions combined with problem-solving skills training in preventing Internet addiction.

Keywords: Family Cohesion, Social Problem-Solving, Internet Addiction.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی مدل ساختاری وابستگی به اینترنت بر اساس انسجام خانواده از طریق نقش میانجی حل مسئله اجتماعی در نوجوانان شد. پژوهش حاضر توصیفی-همبستگی از نوع تحلیل مسیر بود. جامعه‌ی آماری پژوهش کلیه نوجوانان دختر و پسر مقطع متوسط دوم شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بودند. به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای، نمونه‌ای به تعداد ۲۷۰ نفر انتخاب و در مطالعه شرکت کردند. ابزارهای این پژوهش شامل پرسشنامه اعتیاد به اینترنت (IAT)، یانگ، (۱۹۹۸)، پرسشنامه انسجام خانواده (FCQ)، سامانی، (۱۳۸۱) و پرسشنامه حل مسئله (PSI)، هپنر، (۱۹۸۸) بودند. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مسیر تجزیه و تحلیل شدند. نتایج تحلیل مسیر حاکی از برازش مناسب مدل بود. یافته‌ها نشان داد که بین انسجام خانواده و حل مسئله اجتماعی با وابستگی به اینترنت، همبستگی منفی و معنادار وجود دارد ($p < .01$). همچنین متغیر انسجام خانواده به صورت غیر مستقیم و از طریق حل مسئله اجتماعی قادر به پیش‌بینی وابستگی به اینترنت در بین نوجوانان بود ($p < .001$). این نتایج نشان می‌دهد که انسجام خانواده با تقویت مهارت‌های حل مسئله اجتماعی می‌تواند به کاهش وابستگی نوجوانان به اینترنت کمک کند. این نتایج بر اهمیت مداخلات خانوادگی همراه با آموزش مهارت‌های حل مسئله در پیشگیری از وابستگی به اینترنت تأکید دارد.

واژه‌های کلیدی: انسجام خانواده، حل مسئله اجتماعی، وابستگی به اینترنت.

دوران نوجوانی^۱ به عنوان مرحله‌ای حیاتی در گذر از کودکی به بزرگسالی، با تغییرات گسترده جسمانی، شناختی، هیجانی و اجتماعی همراه است. این دوره، نقش کلیدی در شکل‌گیری هویت، مهارت‌های اجتماعی، سبک‌های مقابله‌ای و سلامت روان ایفا می‌کند و نوجوانان را در معرض فشارهای متنوع تحصیلی، خانوادگی و اجتماعی قرار می‌دهد (کامپیون بار^۲ و همکاران، ۲۰۲۵). تغییرات جسمانی، مانند بلوغ سریع و تغییرات هورمونی، با تغییرات شناختی و هیجانی همراه می‌شوند و منجر به افزایش حساسیت نسبت به محرک‌های اجتماعی و هیجانی می‌گردند. همچنین، مطالعات نشان داده‌اند که دختران نوجوان به دلیل حساسیت هیجانی و اجتماعی بالاتر، در مقایسه با پسران، بیشتر در معرض اختلالات اضطرابی و افسردگی قرار دارند، و این امر ضرورت بررسی عوامل محیطی و خانوادگی مؤثر بر رفتارهای نوجوانان را برجسته می‌سازد (راسک^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). یکی از پدیده‌های نوظهور و تأثیرگذار در زندگی نوجوانان، وابستگی به اینترنت^۴ است (تانگ^۵ و همکاران، ۲۰۲۴). با گسترش فناوری‌های دیجیتال و افزایش دسترسی به اینترنت و تلفن‌های هوشمند، شبکه‌های مجازی به بخش جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره نوجوانان تبدیل شده‌اند (فاوینی^۶ و همکاران، ۲۰۲۴). استفاده مداوم و غیرمتعادل از این فضاها، نه تنها فعالیت‌های تحصیلی و اجتماعی نوجوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه باعث کاهش مهارت‌های میان‌فردی، افزایش رفتارهای اجتنابی و کاهش کیفیت زندگی اجتماعی آنان می‌شود (منگ^۷ و همکاران، ۲۰۲۴). وابستگی به اینترنت، نوعی رفتار اجتنابی-هیجانی است که نوجوانان برای فرار از اضطراب، فشارهای اجتماعی، یا تنهایی از آن بهره می‌برند. این وابستگی می‌تواند پیامدهای بلندمدت روانشناختی و اجتماعی داشته باشد و رشد هویت سالم، تعاملات اجتماعی واقعی و مهارت‌های مقابله‌ای را مختل کند (مام شریفی و همکاران، ۱۳۹۹). در این زمینه، انسجام خانواده^۸ به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل محیطی و پیش‌بینی‌کننده رفتارهای نوجوانان شناخته شده است (سوزن کشن^۹ و همکاران، ۲۰۲۵). انسجام خانواده شامل سطح هماهنگی، همبستگی، حمایت عاطفی و کیفیت ارتباط میان اعضای خانواده است (بیان^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۴). خانواده‌های منسجم، محیطی حمایتگر و مطمئن برای نوجوانان فراهم می‌آورند که در آن افراد قادر به بیان احساسات و نیازهای خود بدون ترس از سرزنش هستند و مهارت‌های مقابله‌ای و حل مسئله خود را توسعه می‌دهند. این خانواده‌ها، با ارائه حمایت عاطفی، مشارکت در تصمیم‌گیری و قوانین روشن، نوجوانان را در استفاده متعادل از شبکه‌های مجازی هدایت می‌کنند (احمد و علی^{۱۱}، ۲۰۲۵). برعکس، خانواده‌های فاقد انسجام، به دلیل نبود ارتباطات مؤثر و حمایت کافی، نوجوانان را به سمت استفاده افراطی از اینترنت سوق می‌دهند و رفتارهای اجتنابی را تقویت می‌کنند (یلدرم^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۵). ابعاد مختلف انسجام خانواده می‌تواند تأثیرات متنوعی بر رفتار نوجوانان داشته باشد. نخست، ارتباط باز و مؤثر اعضای خانواده، نوجوانان را قادر می‌سازد تا احساسات و مشکلات خود را بدون ترس از قضاوت بیان کنند و از این طریق مهارت‌های حل مسئله اجتماعی خود را تقویت نمایند. دوم، حمایت عاطفی و مشارکت در تصمیم‌گیری باعث افزایش اعتماد به نفس و خودکارآمدی نوجوانان در مواجهه با چالش‌های اجتماعی می‌شود. سوم، قوانین روشن و هماهنگ در خانواده، اضطراب و سردرگمی نوجوانان را کاهش داده و استفاده از اینترنت را در چارچوبی منطقی قرار می‌دهد (رومان^{۱۳} و همکاران، ۲۰۲۵).

مطالعات نشان داده‌اند که انسجام خانواده نه تنها می‌تواند به عنوان عامل پیشگیری‌کننده عمل کند، بلکه مسیرهای روانشناختی میان خانواده و رفتارهای وابستگی محور نوجوانان را نیز توضیح می‌دهد. با وجود شواهد موجود، مسیرهای دقیقی که انسجام خانواده از طریق آن‌ها بر وابستگی به اینترنت تأثیر می‌گذارد، هنوز به طور کامل مشخص نیست و احتمالاً مکانیزم‌های میانجی متعددی در این رابطه دخیل هستند. شواهد نظری و تجربی نشان می‌دهند انسجام خانواده نه تنها اثر مستقیم دارد بلکه از طریق تقویت مهارت‌های حل مسئله اجتماعی نیز بر گرایش به وابستگی به اینترنت تأثیر می‌گذارد؛ از این رو، بررسی نقش میانجی به روشن‌تر شدن مکانیزم‌های روان‌شناختی و تبیین

1 adolescents
2 Campione-Barr
3 Rask
4 internet addiction
5 Tang
6 Favini
7 Meng
8 family cohesion
9 Sözen Keleş
10 Bian
11 Ahmed & Ali
12 Yıldırım
13 Roman

دقیق‌تر مسیرهای اثرگذاری کمک می‌کند. مهارت‌های حل مسئله اجتماعی^۱ یکی عامل مهم است که در رابطه میان انسجام خانواده و وابستگی به اینترنت نقش ایفا می‌کند (باگدان^۲ و همکاران، ۲۰۲۳). حل مسئله اجتماعی شامل توانایی شناسایی و تحلیل مشکلات میان‌فردی، ارزیابی راهکارهای ممکن و انتخاب بهترین استراتژی برای مقابله مؤثر با مشکلات است (هیپی^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). نوجوانانی که مهارت‌های حل مسئله اجتماعی قوی دارند، می‌توانند فشارها و چالش‌های اجتماعی را به شکل سازگارانه مدیریت کنند و کمتر به راهبردهای ناکارآمد و اجتنابی مانند فرار به شبکه‌های مجازی روی می‌آورند (ییلماز و گریفیثز^۴، ۲۰۲۳). در مقابل، نوجوانانی که این مهارت‌ها را ندارند، اغلب از اینترنت و فضای مجازی به عنوان مکانی برای اجتناب از مشکلات استفاده می‌کنند و وابستگی رفتاری آنان افزایش می‌یابد (بالوگ پچسی^۵ و همکاران، ۲۰۲۴). بنابراین، حل مسئله اجتماعی می‌تواند مسیر تأثیر انسجام خانواده بر وابستگی به اینترنت را توضیح دهد و اهمیت ارتقاء این مهارت‌ها در مداخلات پیشگیرانه را روشن سازد.

در این راستا، مطالعات نشان می‌دهند که خانواده‌های منسجم، با ایجاد حمایت عاطفی، ارتباطات مؤثر و محیطی امن، زمینه رشد و تقویت مهارت‌های حل مسئله اجتماعی در نوجوانان را فراهم می‌کنند (هرجیز^۶، ۲۰۲۵). توانایی حل مسئله اجتماعی، خود به عنوان عاملی مؤثر در شیوه‌های مقابله نوجوانان با فشارها و چالش‌های اجتماعی مطرح است و می‌تواند نقش مهمی در نحوه تعامل آنان با اینترنت ایفا کند. نوجوانانی که در حل مسائل اجتماعی مهارت بالاتری دارند، معمولاً راهبردهای مؤثرتری برای مدیریت مشکلات خود اتخاذ می‌کنند و کمتر تمایل به اجتناب یا پناه بردن به شبکه‌های مجازی دارند. بنابراین، می‌توان فرض کرد که انسجام خانواده از طریق تقویت توانمندی‌های حل مسئله اجتماعی، با تأثیرگذاری بر شیوه‌های مقابله نوجوانان، ممکن است به کاهش گرایش آنان به استفاده افراطی از شبکه‌های مجازی مرتبط باشد (پراتز^۷ و همکاران، ۲۰۲۴).

با توجه به اهمیت خانواده در شکل‌گیری رفتارهای نوجوانان و تأثیر گسترده اینترنت بر زندگی اجتماعی و روانی آنان، بررسی سازوکارهای مؤثر بر وابستگی نوجوانان به این فضا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با وجود مطالعات فراوان در زمینه تأثیر خانواده بر رفتارهای نوجوانان و نیز نقش مهارت‌های حل مسئله اجتماعی، هنوز پژوهش‌های محدودی به بررسی مدلی ساختاری پرداخته‌اند که ارتباط میان انسجام خانواده، مهارت‌های حل مسئله اجتماعی و وابستگی به اینترنت را به صورت یکپارچه و در قالب الگوی علی مورد سنجش قرار دهد. شناسایی این سازوکارها می‌تواند به تدوین راهبردهای مؤثر تربیتی و پیشگیرانه در مدارس و خانواده‌ها کمک کند و مبنایی علمی برای برنامه‌های مداخله‌ای جهت کاهش وابستگی افراطی به اینترنت فراهم آورد. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر ارائه یک مدل ساختاری وابستگی به اینترنت بر اساس انسجام خانواده، با توجه به نقش واسطه‌ای مهارت‌های حل مسئله اجتماعی در نوجوانان شهر اهواز بود.

روش

پژوهش پژوهش حاضر توصیفی-همبستگی از نوع تحلیل مسیر بود. جامعه‌ی آماری پژوهش کلیه نوجوانان دختر و پسر مقطع متوسط دوم شهر اهواز در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بودند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کلاین^۸ (۲۰۲۳) استفاده شد و به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای نمونه‌ای به تعداد ۲۷۰ نفر انتخاب و پرسشنامه را تکمیل کردند. برای پژوهش حاضر، ملاک‌های ورود شامل نوجوانان ساکن شهر اهواز در سنین ۱۵ تا ۱۸ سال، دارای دسترسی فعال و روزانه به شبکه‌های مجازی، با توانایی درک و پاسخگویی به پرسشنامه‌ها به زبان فارسی و با رضایت والدین یا قیم قانونی است. از سوی دیگر، ملاک‌های خروج شامل نوجوانان دارای اختلالات روانی شدید یا بیماری‌های مزمن مؤثر بر تعاملات اجتماعی یا استفاده از شبکه‌های مجازی، افرادی که کمتر از شش ماه در شهر اهواز سکونت دارند، کسانی که دسترسی یا استفاده محدودی از شبکه‌های مجازی دارند، افرادی که همکاری نکرده یا پاسخ‌دهی ناقص به پرسشنامه‌ها دارند و همچنین نوجوانانی که طی یک سال گذشته در برنامه‌های آموزشی ویژه مهارت‌های حل مسئله اجتماعی شرکت کرده‌اند، بود. در

1 social problem-solving
 2 Bogdan
 3 Heapy
 4 Yilmaz & Griffiths
 5 Balogh-Pécsi
 6 Harjis
 7 Prates
 8 Kline

پرسشنامه‌ها، به منظور رعایت اصول اخلاقی، تأکید شده بود که اطلاعات هر شرکت‌کننده کاملاً محرمانه باقی خواهد ماند. پژوهشگران با دقت کامل ملاحظات اخلاقی را رعایت کردند تا از هر گونه آسیب جسمی، عاطفی یا روانی احتمالی که ممکن است در نتیجه شرکت در پژوهش ایجاد شود، پیشگیری کنند. همچنین، در صورت تمایل، نتایج پژوهش پس از اتمام مطالعه در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای از بین نواحی شهر اهواز، به صورت تصادفی ناحیه ۱ انتخاب شد و از بین مدارس دخترانه و پسرانه مقطع متوسط دوم این ناحیه، ۲ مدرسه دخترانه و ۲ مدرسه پسرانه به صورت تصادفی انتخاب و با هماهنگی با مدیران و دبیران این مدارس، از هر مدرسه به صورت تصادفی، ۳ کلاس (جمعاً ۱۲ کلاس) انتخاب شد و تعداد ۳۰۰ عدد از پرسشنامه‌های پژوهش در اختیار دانش‌آموزان کلاس‌های منتخب قرار داده شد. ۱۵۰ عدد از پرسشنامه‌های پژوهش در اختیار دانش‌آموزان دختر و ۱۵۰ عدد از پرسشنامه‌های پژوهش در اختیار دانش‌آموزان پسر قرار داده شد که در نهایت ۲۷۰ پرسشنامه (۱۴۰ نفر دختر و ۱۳۰ نفر پسر) مناسب تحلیل بودند. در نهایت، داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از تحلیل معادلات ساختاری و با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۷ و Amos نسخه ۲۵ مورد تحلیل قرار گرفتند.

ابزار سنجش

آزمون اعتیاد به اینترنت^۱ (IAT): این آزمون توسط یانگ^۲ (۱۹۹۸) با هدف سنجش میزان اعتیاد به اینترنت ساخته شد و دارای ۲۰ سؤال است که با مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای از ۱ تا ۵ نمره‌گذاری می‌شود. در این ابزار، نمره مساوی یا کمتر از ۴۹ نشان‌دهنده کاربر عادی و نمره مساوی یا بیشتر از ۵۰ نشان‌دهنده کاربر معتاد به اینترنت است. یانگ و همکاران (۲۰۰۵) پایایی این آزمون را به روش بازآزمایی در بازه زمانی ۲ سال ۰/۹۲ برآورد کردند. ویدیانتو و مک‌موران (۲۰۰۴) نشان دادند که بین نمرات کل اعتیاد به اینترنت و میانگین ساعت استفاده از اینترنت همبستگی ۰/۲۱ وجود دارد که روایی همزمان آزمون را قابل توجه می‌سازد. امیری (۱۳۹۷) در پژوهش خود پایایی این آزمون را برای دو زیرمقیاس فقدان کنترل/مدیریت زمان و اشتیاق/مشکلات اجتماعی به ترتیب با ضرایب آلفای ۰/۸۷ و ۰/۸۸ گزارش کردند. همچنین روایی همزمان این آزمون با فرم بلند اعتیاد به اینترنت یانگ ۰/۸۹، با خرده‌مقیاس‌های مقیاس تکانشگری بارت همبستگی مثبت معنادار و با زیرمقیاس‌های گشودگی به تجربه و توافق‌پذیری پنج عامل بزرگ شخصیتی همبستگی منفی معناداری نشان داد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی ساختار عاملی آزمون را تأیید کرده و نشان می‌دهد که فرم کوتاه اعتیاد به اینترنت یانگ دارای ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوبی در جامعه ایرانی است. در پژوهش حاضر نیز قابلیت اعتماد ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمد.

پرسشنامه انسجام خانواده^۳ (FCQ): این پرسشنامه با اقتباس از مدل ترکیبی السون^۴ (۱۹۹۹) توسط سامانی (۱۳۸۱) تهیه شده و شامل ۲۸ گویه است که برای ارزیابی انسجام خانواده به کار می‌رود. گویه‌ها با استفاده از مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (۵=کاملاً موافقم، ۴=موافقم، ۳=نظری ندارم، ۲=مخالقم، ۱=کاملاً مخالفم) نمره‌گذاری می‌شوند. دامنه نمرات بین ۲۸ تا ۱۴۰ است و نمره بالاتر نشان‌دهنده انسجام بیشتر و نمره پایین‌تر نشان‌دهنده انسجام کمتر است؛ به طوری که نمرات ۲۸ تا ۵۶ میزان انسجام خانواده ضعیف، نمرات ۵۶ تا ۸۴ انسجام متوسط و نمرات بالای ۸۴ انسجام بالا را نشان می‌دهند. پامپلیگا^۵ و همکاران (۲۰۱۷) ضریب پایایی این پرسشنامه را به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۵ گزارش کردند. ضریب پایایی به روش بازآزمایی ۰/۹۰ و به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۹ برآورد شده است و برای سنجش روایی نیز از روش همسانی درونی استفاده شد؛ بدین صورت که ضریب همسانی درونی با محاسبه ضریب همبستگی هر گویه با نمره کل برابر ۰/۶۹ و تمام ضرایب معنادار گزارش شد (سامانی، ۲۰۰۱). همچنین برادری و همکاران (۱۴۰۳) ضریب پایایی این ابزار را با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۱ گزارش نمودند. در پژوهش حاضر نیز پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ محاسبه شد.

پرسشنامه حل مسئله^۶ (PSI): این ابزار توسط هپنر^۷ (۱۹۸۸) تهیه شده و برای سنجش درک پاسخ‌دهنده از رفتارهای حل مسئله و واکنش‌های افراد به مسائل روزمره طراحی شده است. این پرسشنامه شامل ۳۵ گویه است و براساس مقیاس شش گزینه‌ای لیکرت نمره‌گذاری می‌شود: کاملاً موافقم = ۵، تاحدی موافقم = ۴، کمی موافقم = ۳، کمی مخالفم = ۲، تاحدی مخالفم = ۱ و کاملاً مخالفم = ۰.

1 Internet Addiction Test

2 Young

3 Family Cohesion Questionnaire

4 Olson

5 Pampliega

6 Problem Solving Inventory

7 Heppner

پرسشنامه از سه مولفه تشکیل شده است: اعتماد به نفس در حل مسئله^۱، سبک اجتناب-اشتیاق^۲، و کنترل شخصی^۳ که این مولفه‌ها بر اساس تحلیل عاملی استخراج شده‌اند. این پرسشنامه توسط رفعتی در سال ۱۳۷۵ ترجمه و برای اولین بار در ایران استفاده شد و آلفای کرونباخ آن ۰/۷۷ محاسبه گردید. همچنین روایی عامل‌ها از طریق سازگاری درونی مطلوب و قابل قبول گزارش شد (جلیلی و همکاران، ۱۳۹۶). در پژوهش حاضر، نتایج بررسی همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ بر روی ۲۰۰ نفر از دانش‌آموزان برای مولفه اعتماد به نفس در حل مسئله ۰/۵۰، برای سبک اجتناب-اشتیاق ۰/۵۴ و برای کنترل شخصی ۰/۴۱ محاسبه شد. همچنین ضریب آلفای کرونباخ برای نمره کل مقیاس ۰/۸۲ به دست آمد.

یافته‌ها

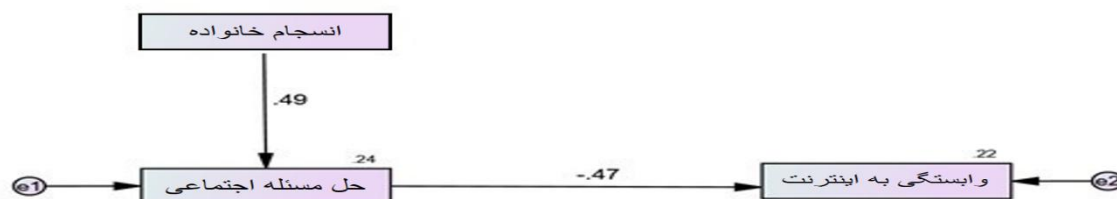
در پژوهش حاضر ۲۷۰ شرکت کننده با میانگین سنی ۱۶/۸۳ و انحراف معیار ۱/۲۲ مشارکت داشتند. تعداد ۱۴۰ نفر (۵۱/۸۵ درصد) دختر و ۱۳۰ نفر (۴۸/۱۵ درصد) پسر بودند. جدول ۱ شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱. ضرایب همبستگی پیرسون و شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳
۱- وابستگی به اینترنت	-		
۲- انسجام خانواده	۰/۴۴**	-	
۳- حل مسئله اجتماعی	-۰/۲۰**	-۰/۳۸**	-
میانگین	۵۸/۳۷	۷۳/۲۶	۱۱۷/۰۳
انحراف معیار	۱۴/۲۳	۱۸/۵۰	۲۴/۵۷
کجی	-۰/۴۱۲	-۰/۶۲۴	-۰/۰۵۳
کشیدگی	-۰/۹۴۳	-۰/۵۱۸	-۰/۴۱۶

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

شاخص‌های توصیفی متغیرها شامل میانگین، انحراف معیار، کجی و کشیدگی در جدول ۱ ارائه شده است که نشان‌دهنده توزیع نسبتاً نرمال داده‌ها است. مقادیر آماره چولگی و کشیدگی متغیرها در بازه قابل قبول (۲- تا ۲) قرار دارند که نشان‌دهنده نرمال بودن داده‌ها برای متغیرهای پژوهش است. همچنین جدول ۱ ضرایب همبستگی پیرسون و شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. نتایج همبستگی نشان داد که بین انسجام خانواده و حل مسئله اجتماعی با وابستگی به اینترنت، همبستگی منفی و معنادار وجود دارد. پیش از انجام تحلیل، نرمال بودن متغیر ملاک مورد بررسی قرار گرفت و نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنوف بیانگر نرمال بودن این متغیر بود. همچنین، میزان آماره دوربین-واتسون برای متغیرهای پیش‌بین برابر با ۲/۰۱۲ بود که در محدوده قابل قبول ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد و نشان‌دهنده استقلال خطاها است. علاوه بر این، برای اطمینان از عدم وجود هم‌خطی میان متغیرهای پیش‌بین، معیار عامل تورم واریانس بررسی شد که در تمامی متغیرها کمتر از ۱۰ بود و بدین ترتیب عدم هم‌خطی تأیید گردید. این مفروضات نرمال بودن، استقلال خطاها و عدم هم‌خطی، شرایط لازم برای اجرای تحلیل مسیر در این پژوهش را فراهم آورده‌اند. پارامترهای اندازه‌گیری روابط مستقیم در جدول ۲ ارائه شده است.

شکل ۱. مدل نهایی در حالت استاندارد

1 problem-solving confidence

2 approach-avoidance style

3 personal control

در شکل ۱ مدل اصلاح شده‌ی پژوهش حاضر پس از حذف مسیرهای غیر معنادار رسم شده است. بدین معنا که مسیرهایی که معنادار نبودند اصلاح و حذف (مسیر انسجام خانواده به وابستگی به اینترنت) شدند ($p > 0.001$) و همچنین مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم بین متغیرهای پژوهش با وابستگی به شبکه‌های مجازی در جدول ۲ و ۳ ذکر شده است.

جدول ۲. ضرایب مسیر مستقیم اثرات متغیرها و معنی داری پارامترهای برآورد شده

متغیر پیش‌بین	متغیر ملاک	ضرایب استاندارد	انحراف استاندارد	آماره (t)	سطح معناداری
انسجام خانواده	حل مسئله اجتماعی	۰/۴۹۴	۰/۰۵۷	۵/۰۲۴	۰/۰۰۱
حل مسئله اجتماعی	وابستگی به اینترنت	-۰/۴۷۳	۰/۰۸۰	-۷/۱۰۳	۰/۰۰۱

نتایج جدول ۲ نشان داد که انسجام خانواده تأثیر مثبت و معناداری بر حل مسئله اجتماعی دارد ($\beta = 0.494$, $t = 5.024$ و $p = 0.001$). همچنین، حل مسئله اجتماعی اثر منفی و معناداری بر وابستگی به اینترنت دارد ($\beta = -0.473$, $t = -7.103$ و $p = 0.001$). بنابراین انسجام خانواده از طریق ارتقای مهارت حل مسئله اجتماعی، می‌تواند به کاهش وابستگی به اینترنت منجر شود. برای تعیین معنی داری روابط میانجی، از روش بوت استراپ استفاده شده است، که نتایج در جدول ۳ آمده است:

جدول ۳. ضرایب مسیر غیرمستقیم اثرات متغیرها و معنی داری پارامترهای برآورد شده

مسیر	β	حد پایین	حد بالا	p
انسجام خانواده $\leftarrow$ حل مسئله اجتماعی $\leftarrow$ وابستگی به اینترنت	-۰/۳۲۰	-۰/۳۹۷	-۰/۲۴۲	۰/۰۰۱

نتایج جدول ۳ نشان داد که اثر غیرمستقیم متغیر انسجام خانواده بر وابستگی به اینترنت از طریق حل مسئله اجتماعی معنادار است ($\beta = -0.320$ و $p = 0.001$). این یافته بیانگر آن است که انسجام بیشتر در خانواده با افزایش توانایی حل مسئله اجتماعی همراه بوده و در نتیجه به کاهش وابستگی به اینترنت منجر می‌شود. جدول ۴ شاخص‌های برازندگی مدل ساختاری اصلاح شده پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۴. شاخص‌های برازش مدل

شاخص برازندگی	دامنه قابل پذیرش	مدل مفروض
درجه آزادی	-	۱
نسبت خی دو به درجه آزادی	کمتر از ۵	۰/۱۹
شاخص برازش هنجار شده (NFI)	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	۰/۹۹
شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	۰/۹۶
شاخص برازندگی فزاینده (IFI)	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	۰/۹۹
شاخص نیکویی برازش (GFI)	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	۰/۹۹
شاخص برازندگی تعدیل شده (AGFI)	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	۰/۹۸
شاخص برازندگی تاکر-لویس (TLI)	بزرگ‌تر از ۰/۹۰	۰/۹۹
ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۰۴

شاخص‌های برازش در جدول ۴ نشان‌دهنده‌ی برازش عالی داده‌ها با مدل اصلاح شده است. همه شاخص‌ها در محدوده قابل قبول قرار داشتند و ریشه میانگین واریانس خطای تقریب نیز مقدار بسیار پایینی داشت. در مجموع، مدل مفروض به خوبی با داده‌های تجربی منطبق بوده و روابط میان متغیرها را به درستی تبیین می‌کند. با توجه به شکل ۱ و جدول ۳ و ۴، انسجام خانواده از طریق حل مسئله اجتماعی بر وابستگی به اینترنت به صورت غیر مستقیم اثر دارد و می‌توان آن را پیش‌بینی کند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر ارائه مدل ساختاری وابستگی به اینترنت بر اساس انسجام خانواده از طریق نقش میانجی حل مسئله اجتماعی در نوجوانان شهر اهواز بود. این یافته‌ها همسو با پژوهش‌های سوزن کشن و همکاران (۲۰۲۵)؛ رومان و همکاران (۲۰۲۵)؛ پراتز

و همکاران (۲۰۲۴)؛ بالوگ پچسی و همکاران، (۲۰۲۴) و باگدان و همکاران، (۲۰۲۳) بود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که انسجام خانواده به طور مستقیم تأثیری معنادار بر وابستگی به اینترنت در نوجوانان ندارد، اما از طریق افزایش مهارت حل مسئله اجتماعی، می‌تواند به طور غیرمستقیم این وابستگی را کاهش دهد. این نتیجه به‌خوبی بیانگر آن است که پیوندها و همبستگی‌های خانوادگی به تنهایی، بدون تجهیز نوجوانان به مهارت‌های شناختی و رفتاری مناسب، قادر به مهار جاذبه و وابستگی به اینترنت نیستند. خانواده منسجم به معنای ارتباط عاطفی گرم، حمایت روانی و همکاری بین اعضاست، اما در فضای امروز که نوجوانان با حجم عظیمی از محرک‌ها، گزینه‌ها و فشارهای اجتماعی-رسانه‌ای روبه‌رو هستند، صرفاً داشتن روابط مثبت خانوادگی ممکن است کافی نباشد. اینجاست که مهارت‌های حل مسئله اجتماعی نقش کلیدی پیدا می‌کنند؛ زیرا نوجوانانی که از خانواده‌های منسجم برخوردارند، در فضایی امن و حمایتگر فرصت می‌یابند تا مهارت‌هایی چون تحلیل موقعیت، شناسایی گزینه‌های جایگزین، پیش‌بینی پیامدها و انتخاب راهکارهای سازنده را تمرین کنند (بالوگ پچسی و همکاران، ۲۰۲۴). این توانمندی‌ها در نهایت به آن‌ها کمک می‌کند که در مواجهه با وسوسه‌ها، فشار همسالان یا جذابیت‌های مفراطی شبکه‌های مجازی، تصمیم‌های هوشمندانه‌تری بگیرند و زمان و انرژی خود را به شکل متعادل‌تری مدیریت کنند (پراتز و همکاران، ۲۰۲۴).

نکته قابل توجه دیگر این است که مسیر مستقیم انسجام خانواده به وابستگی به اینترنت در مدل اولیه معنادار نبود و پس از حذف این مسیر، شاخص‌های برازش مدل به سطح عالی رسیدند. این موضوع می‌تواند از منظر روان‌شناسی اجتماعی و رسانه به این معنا باشد که حتی نوجوانانی که در خانواده‌های با انسجام بالا زندگی می‌کنند، همچنان ممکن است جذب شبکه‌های مجازی شوند، چراکه استفاده از این فضاها امروزه جنبه‌ای هنجاری و همه‌گیر یافته و بخشی از سبک زندگی نسل نوجوان محسوب می‌شود. اما آنچه تفاوت ایجاد می‌کند، نه صرفاً حمایت یا کنترل خانواده، بلکه مهارت نوجوان در مدیریت موقعیت‌های اجتماعی و مجازی است. به بیان دیگر، انسجام خانواده یک «بستر رشد» فراهم می‌کند و حل مسئله اجتماعی «ابزار کارآمد» را به دست فرد می‌دهد. این ترکیب است که می‌تواند اثر محافظتی واقعی در برابر وابستگی بیش از حد به اینترنت ایجاد کند (رومان و همکاران، ۲۰۲۵).

یافته‌های این پژوهش با مدل‌های تعاملی رشد اجتماعی-شناختی هم‌خوانی دارد؛ مدلی که تأکید می‌کند روابط حمایتی (مانند خانواده منسجم) به خودی خود به نتایج مثبت نمی‌انجامند، بلکه این روابط باید به فرصت‌هایی برای یادگیری مهارت‌های کلیدی زندگی منجر شوند (بیان و همکاران، ۲۰۲۴). همچنین، یافته‌ها با پژوهش‌های پیشین هم‌راستا هستند که نشان داده‌اند آموزش مهارت‌های حل مسئله اجتماعی می‌تواند به کاهش رفتارهای اعتیادگونه به فناوری منجر شود، زیرا این مهارت‌ها ظرفیت خودتنظیمی، کنترل تکانه و سازگاری اجتماعی را ارتقا می‌دهند. از منظر فرهنگی نیز، در بافت شهر اهواز که نوجوانان با تنوع فرهنگی، فشار همسالان و جذابیت‌های رسانه‌ای بالا مواجه هستند، اهمیت مهارت‌های تصمیم‌گیری و حل مسئله حتی دوچندان است، چرا که فرد در چنین محیطی با گزینه‌های متعارض و گاه ناسازگار با ارزش‌های خانوادگی روبه‌رو می‌شود (یلدرم و همکاران، ۲۰۲۵).

به طور کلی می‌توان گفت که این پژوهش نشان داد انسجام خانواده به صورت غیرمستقیم و از طریق حل مسئله اجتماعی بر وابستگی به شبکه‌های مجازی اثرگذار است. این بدان معناست که سیاست‌گذاران، مشاوران مدارس و والدین نباید صرفاً بر بهبود روابط خانوادگی متمرکز باشند، بلکه باید این روابط را به فرصتی برای پرورش مهارت‌های عملی و اجتماعی تبدیل کنند. آموزش ساختارمند حل مسئله، چه در محیط خانواده و چه در قالب برنامه‌های مدرسه‌ای و اجتماعی، می‌تواند ابزاری کلیدی برای کاهش آسیب‌های ناشی از استفاده افراطی از اینترنت باشد. با این حال، پژوهش حاضر محدودیت‌هایی دارد؛ از جمله استفاده از روش خودگزارشی که ممکن است تحت تأثیر سوگیری پاسخ یا تمایل به ارائه تصویر اجتماعی مطلوب قرار گیرد، مقطعی بودن داده‌ها که مانع از استنباط قطعی روابط علی می‌شود، و تمرکز صرف بر نوجوانان شهر اهواز که تعمیم‌پذیری نتایج را محدود می‌کند. برای پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود از طرح‌های طولی و مداخله‌ای استفاده شود تا اثر آموزش مهارت‌های حل مسئله اجتماعی بر کاهش وابستگی به شبکه‌های مجازی به‌طور تجربی بررسی شود. همچنین می‌توان نقش متغیرهای دیگری مانند خودکارآمدی، تنظیم هیجان یا حمایت همسالان را به‌عنوان میانجی یا تعدیل‌گر بررسی کرد. از نظر کاربردی، طراحی کارگاه‌های آموزشی ترکیبی که هم والدین و هم نوجوانان را در برگیرد و بر تقویت انسجام خانواده در کنار مهارت‌های حل مسئله تمرکز کند، می‌تواند رویکردی مؤثر برای کاهش وابستگی نوجوانان به اینترنت باشد.

منابع

- امیری، س. (۱۳۹۷). اعتباریابی ویژگی‌های روان‌سنجی نسخه کوتاه پرسش‌نامه اعتیاد به اینترنت یانگ. *رویش روان‌شناسی*، ۷ (۱)، ۶۵-۹۲.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2383353.1397.7.1.1.0>
- مام شریفی، پ؛ اکبری بجندی، نگار؛ و اسدی، ن. (۱۳۹۹). تدوین مدل پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر اساس کیفیت زندگی و رضایت از زندگی: نقش واسطه‌ای راهبردهای مقابله با استرس. *مجله علوم روانشناختی*، ۱۹ (۸۹)، ۵۴۱-۵۵۱.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17357462.1399.19.89.11.5>
- برادری، ا؛ شیخ‌الاسلامی، ع؛ صدری‌دمیرچی، ا؛ و قمری‌گیوی، ح. (۱۴۰۳). اثربخشی روایت‌درمانی بر انسجام خانواده و صمیمیت زناشویی در زوجین متعارض. *رویش روان‌شناسی*، ۱۳ (۷)، ۴۱-۵۰.
<http://frooyesh.ir/article-1-5506-fa.html>
- Ahmed, F., & Ali, A. (2025). The Impact of Social Media on Family Cohesion of Rural Families in Ismailia Governorate. *Alexandria Science Exchange Journal*, 46(1), 121-145. <https://dx.doi.org/10.21608/asejaiqsae.2025.417881>
- Balogh-Pécsi, A., Tóth, E., & Kasik, L. (2024). Social problem-solving, coping strategies and communication among 5th and 7th graders. *International Journal of Adolescence and Youth*, 29(1), 2331592. <https://psycnet.apa.org/record/2024-67702-001>
- Bogdan, E. A., McDonald-Harker, C., Bassi, E. M., & Haney, T. J. (2023). Holding together after disaster: The role of social skills in strengthening family cohesion and resilience. *Family Relations*, 72(4), 2194-2214. <https://doi.org/10.1111/fare.12791>
- Bian, Y., Jin, K., & Zhang, Y. (2024). The association between family cohesion and depression: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 355, 220-230. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2024.03.138>
- Campione-Barr, N., Skinner, A., Moeller, K., Cui, L., Kealy, C., & Cookston, J. (2025). The role of family relationships on adolescents' development and adjustment during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Journal of Research on Adolescence*, 35(1), e12969. <https://doi.org/10.1111/jora.12969>
- Favini, A., Culcasi, F., Cirimele, F., Remondi, C., Plata, M. G., Caldaroni, S., ... & Luengo Kanacri, B. P. (2024). Smartphone and social network addiction in early adolescents: The role of self-regulatory self-efficacy in a pilot school-based intervention. *Journal of Adolescence*, 96(3), 551-565. <https://doi.org/10.1002/jad.12263>
- Heapy, C., Haddock, G., & Pratt, D. (2024). The relationship between social problem-solving and suicidal ideation and behavior in adults: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 31(4), 419. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/cps0000195>
- Harjis, J. (2025). The Role of Family Functioning in Shaping Children's Mental Health Outcomes: A Systematic Review. Available at SSRN 5343899. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5343899
- Heppner, P. (1988). The problem-solving inventory. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Meng, Y., Li, M., & He, J. (2024). Sensation seeking and social network addiction among college students: a moderated mediation model. *Current Psychology*, 43(12), 10979-10988. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s12144-023-05189-6>
- Olson, D. (2011). FACES IV and the circumflex model: Validation study. *Journal of marital and family therapy*, 37(1), 64- 80. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2009.00175.x>
- Pampliega, A.M., Laura M., Iriarte, L., & Olson, D. (2017). Psychometric Properties of the Spanish version of the Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale IV. *Psicothema*, 29(3), 414-420. <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.21>
- Prates, P. E. G., Correa-Júnior, A. J. S., Russo, T. M. D. S., Paraizo-Horvath, C. M. S., Teles, A. A. D. S., & Sonobe, H. M. (2024). Effectiveness of family coping interventions in improving problem-solving skills in the care of children and adolescent cancer survivors during and after treatment: A scoping review. *Nursing Reports*, 14(3), 2153-2178. <https://doi.org/10.3390/nursrep14030161>
- Rask, C. U., Duholm, C. S., Poulsen, C. M., Rimvall, M. K., & Wright, K. D. (2024). Annual Research Review: Health anxiety in children and adolescents—developmental aspects and cross-generational influences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 65(4), 413-430. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13912>
- Roman, N. V., Balogun, T. V., Butler-Kruger, L., Danga, S. D., Therese de Lange, J., Human- Hendricks, A., ... & Olabiyyi, O. J. (2025). Strengthening Family Bonds: A Systematic Review of Factors and Interventions That Enhance Family Cohesion. *Social Sciences*, 14(6), 371. <https://doi.org/10.3390/socsci14060371>
- Süzen Keşen, F. N., Koçak, O., Keşan, M., & Solmaz, U. (2025). The Mediating Role of Anxiety Severity in the Relationship Between Family Cohesion and Social Media Addiction. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 1-22. <https://doi.org/10.1080/26408066.2025.2480398>
- Tang, H., Li, Y., Dong, W., Guo, X., Wu, S., Chen, C., & Lu, G. (2024). The relationship between childhood trauma and internet addiction in adolescents: A meta-analysis. *Journal of behavioral addictions*, 13(1), 36-50. <https://doi.org/10.1556/2006.2024.00001>
- Widyanto, L., & McMurran, M. (2004). The psychometric properties of the internet addiction test. *Cyberpsychology & behavior*, 7(4), 443-450. <https://doi.org/10.1089/cpb.2004.7.443>
- Yıldırım, M., Çiçek, İ., Öztekin, G. G., Aziz, I. A., & Hu, J. (2025). Associations between problematic social media use and psychological adjustment in Turkish adolescents: Mediating roles of family relationships. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 23(1), 811-829. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s11469-023-01138-3>
- Yılmaz, E., & Griffiths, M. D. (2023). Children's social problem-solving skills in playing videogames and traditional games: A systematic review. *Education and information technologies*, 28(9), 11679-11712. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11663-2>
- Young, K. S. (2009). Internet addiction test. *Center for on-line addictions*.